

АВТОДИДАКТИКА В САМООСВІТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Актуальність дослідження зумовлена оновленням змісту та методики освіти, використанням у підготовці фахівців нової генерації інноваційних технологій навчання, що є стратегічним напрямом реформування національної системи освіти. Динамічний розвиток будь-якого суспільства, незалежно від його соціальної системи, відбувається у процесі трансформації, модернізації, збагаченні новими поколіннями успадкованих від своїх попередників соціальних цінностей, традицій. Тому проблема підготовки майбутніх соціальних педагогів до конструювання власних технологій навчання є однією з найдавніших проблем освіти, підґрунтям є творча, продуктивна діяльність студента – майбутнього соціального педагога.

Окреслена проблема була висвітлена науковцями в різних аспектах: проблеми методології та теорії самовиховання (О.С. Анісімов, А.Я. Арета, Ю.К. Бабанський, В.П. Беспалько, І.О. Донцова, Д.Г. Левітас та ін.), питання творчого саморозвитку педагога (В.І. Загвязинський, Е.Е. Карпова, Н.В. Кічук, О.П. Рудницька та ін.), формування педагогічного мислення, свідомості й самосвідомості (Є.І. Рогов, О.С. Цокур та ін.), саморегуляції педагогічної діяльності (О.П. Саннікова, О.Я. Чебикін та ін.), інноваційні технології підготовки педагогів (І.М. Богданова, В.Я. Дашковський, В.І. Лозова, Л.Г. Таланова та ін.).

Водночас особливості самонавчання та самовиховання соціальних педагогів ще не знайшли свого конструктивного вирішення у підготовці соціальних педагогів у вищих закладах освіти. Відтак, проблема автодидактики в самоосвіті майбутніх соціальних педагогів залишається недостатньо вивченою. Невивченість і складність означеної проблеми саме її обумовили вибір проблеми дослідження, присвяченій підготовки соціального педагога, здатного вирішувати проєктувальні завдання на рівні конструювання власних освітніх технологій.

Отже, метою нашого дослідження було вирішення таких завдань: навчання майбутніх соціальних педагогів проєктуванню модельних конструкцій соціально-педагогічної реальності під час навчання у ВНЗ, розвиток у студентів соціальних педагогів навчально-проєктувальної діяльності, що припускає достатньо розвинену здатність особистості до рефлексії власної практичної діяльності, досвід якої, здебільшого, відсутній у студента.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що підготовка майбутніх соціальних педагогів до конструювання власних технологій навчання буде відбуватись ефективніше, якщо забезпечити реалізацію таких педагогічних умов:

- в основі змісту підготовки соціальних педагогів за новою технологічною системою лежить оволодіння професійною діяльністю: навчально-професійна діяльність студентів виступає інтегруючим фактором усієї системи професійної підготовки;

- логіка освітнього процесу будується за схемою - від практики, суб'єктивного досвіду до теоретичних узагальнень;

- активне оволодіння досвідом професійної діяльності студентами починається з оволодіння технологіями конструювання власного навчання на основі продуктивного і творчого мислення;

"Наука і освіта", № 7-8, 2005

- вся система освітніх засобів зорієнтована не тільки на оволодіння досвідом соціально-педагогічної діяльності, але й на формування особистості фахівця в цілому.

Першим етапом дослідницької роботи було проведення пошуково-розвідувального експерименту, де нами здійснювалося анкетування соціально-орієнтованих спеціалістів школи – інтернату № 2 м. Одеси (соціального педагога, вихователів, класних керівників).

Як засвідчують результати, для багатьох соціальних педагогів стає все більш важким у сучасних умовах прагнення створювати власні соціально-виховні засоби, і вершиною цієї діяльності є створення освітніх технологій. Причому це може бути як об'єктивно новий продукт - авторство в буквальному значенні слова, так і якийсь дидактичний проєкт, що не є об'єктивно новим у педагогічній практиці, але для даного педагога на конкретному етапі його професійного саморозвитку є, безумовно, новим - авторство в переносному значенні слова.

На другому етапі пошуково-розвідувального експерименту був проведений аналіз мотивів самоосвіти студентів - соціальних педагогів. Це дало змогу для визначення причин, що призводять до припинення саморозвитку майбутнього соціального педагога, що характеризується:

- ухиленням від відповідальності за навчання;
- невмінням і небажанням пізнавати себе і свої можливості;
- невмінням виділяти час для саморозвитку;
- ігноруванням професійного розвитку.

Наступним етапом дослідної роботи було проведення констатувального експерименту, в ході якого було проаналізовано й охарактеризовано фактори готовності майбутніх соціальних педагогів до самостійного відбору й конструювання змісту освіти та моделюванню навчального процесу в умовах вибору освітніх альтернатив. Було доведено, що такими на сьогоднішній день є: визначена професійна спрямованість особистості; розвинені рефлексивні здібності соціального педагога; методологічна компетентність соціального педагога.

Наступним етапом нашого експериментального дослідження було визначення, якими можливостями володіє сьогодні система навчання у ВНЗ, щоб надавати позитивний вплив на розвиток перерахованих вище інтегрованих професійно значимих особистісних якостей майбутнього соціального педагога.

Було з'ясовано, що будь-яке вдосконалювання професійної підготовки припускає роботу у двох напрямках – розвиток змісту освіти й удосконалювання технології навчання. Одним із серйозних утруднень, що переживаються соціальними педагогами, є мотивація виховання й розвитку школярів. Основне джерело цієї проблеми більшість студентів - соціальних педагогів бачить у зовнішніх протиріччях сьогоденної школи (соціальні, економічні, ідеологічні). Свої професійні утруднення і можливості системи навчання у ВНЗ у наданні допомоги в їх вирішенні більшість опитаних студентів – соціальних педагогів бачать у збільшенні долі навчального часу на змістову й частковометодичну під-

готовку з професійно-орієнтованих дисциплін і дисциплін спеціалізації (інформаційно-рецептурне забезпечення). Формальне збільшення часу на методологічну і психолого-педагогічну підготовку соціальних педагогів не надає серйозного впливу на зміну сформованої соціально-педагогічних орієнтації майбутніх соціальних педагогів. Така «підготовка» не змінює характер діяльності соціального педагога в післявузівський період.

Третім етапом дослідної роботи було проведення формуального експерименту, який передбачав надання рекомендацій і створення програми навчання студентів – соціальних педагогів технології конструювання власних систем навчання. Рекомендації і зміст експериментально-навчальної програми відображений у курсі “Моделювання освітніх технологій”, розробленому нами для навчання конструюванню власних технологій навчання студентів 4-5 курсів, спеціальності “соціальна педагогіка”. До означеного курсу входило навчання конструюванню за такими технологіями: предметно-зорієнтовані (технологія “Навчальне портфоліо”) та особистісно-зорієнтовані (технології “Педагогічна майстерня”, “Навчальне проектування”, “Коллективна мислєдіяльність”, “Навчання як навчальне дослідження”).

Намагаючись у ході нашого дослідження виявити взаємозв'язки між зміною змісту навчання у ВНЗ й ефективністю методологічної і психологічної підготовки соціальних педагогів, ми рекомендуємо послідовно вводити в навчальні плани дисципліни, що дають вихід на розв'язання практичних професійних проблем студентів і є потенційним теоретичним фундаментом, на якому соціальний педагог може будувати свою діяльність.

Плануючи зміст соціально-педагогічної практики, ми рекомендуємо відводити значне місце діяльності моделювання в рамках підготовки й вивчення спецкурсів «Сучасні підходи до проектування соціально-педагогічної діяльності» і «Сучасні освітні технології». У даний час проводиться апробація цих спецкурсів у ПДПУ ім. К.Д. Ушинського, змістом яких є система проблемних модулів, робота з якими спрямована на формування визначених професійно значимих якостей особистості соціального педагога.

Наведемо приклади технології навчання студентів – соціальних педагогів, що використовувалися під час конструювання власних технологій навчання.

Приклад. Технологія «Навчальні портфоліо»

Портфоліо подане як нова форма контролю й оцінки досягнень студентів.

Мета: виявити й зафіксувати дидактичний ефект за:

1. Кінцевим результатам.
2. Прикладними зусиллями.
3. Матеріалізованим продуктам навчально-пізнавальної діяльності.

Тобто, відзначається зсув акценту в контрольно-оцінному компоненті виховання з фіксації «незнання» і «невміння» на те, що студент знає, і те, що вміє, а також на очевидний (насамперед самому студенту) прогрес у власному розвитку та рівні набуття певних практичних професійних умінь та навичок).

Процедури.

1. Розробка й деталізація критеріїв навченості й навчасності відповідно поставленим цілям.
2. Добір й аналіз зразків і продуктів навчально-пізнавальної діяльності.
3. Збір інформаційних матеріалів із зовнішніх джерел (наукові літературні джерела, однокурсники, викладачі, тестові центри, громадські організації).

4. Аналіз усіх зібраних матеріалів з метою всебічної кількісної і якісної оцінки рівня навченості й навчасності даного студента й подальшої корекції процесу самоосвіти.

5. Оцінка досягнень відповідно до розроблених критеріїв.

Склад навчального портфоліо залежить від конкретних цілей навчання і навчання конкретних соціальних навичок і вмінь.

Наведемо приклад навчального портфоліо студентів четвертого курсу з навчального курсу “Соціальна робота у сфері дозвілля”, куди в числі іншого входять:

1. Роботи самого студента, як в аудиторії, самостійні, так і домашні.

2. Навчальні проекти (як індивідуальні, так і групові).

3. Розв'язання складних творчо-проектувальних завдань за темою (на вибір студента).

4. Розв'язання соціально-педагогічних завдань і вправ (за вибором викладача), що виконуються студентом самостійно поза навчальною програмою (завдання і вправи з робочої навчальної програми, що надаються студентові для самостійної роботи).

5. Твори і реферати.

6. Навчальні посібники, виконані студентом.

7. Список прочитаних навчальних книг і статей.

8. Описи експериментів і практичних робіт, виконаних студентами (як індивідуально, так і в малій групі). За можливістю й наявністю використовується аудіо- й відеокасети із записом виступу студентів за темою на практичному занятті (вузівській студентській конференції, семінарі тощо) для подальшого аналізу.

9. Роботи із суміжних дисциплін і практичних соціально-виховних навчальних ситуацій, в яких студенти можуть використовувати свої знання й уміння за даною навчальною дисципліною.

10. Дипломи за участь в олімпіадах, заохочення, нагороди й т. ін.

За аналогією з описаним прикладом складається портфоліо з навчального курсу “Технології соціально-педагогічної діяльності” з використанням комп'ютерних засобів навчання:

1. Малюнки, схеми, комп'ютерна графіка, моделі певних технологій соціально-педагогічної діяльності, зроблені на комп'ютері.

2. Самостійно розроблені програми технологій соціально-педагогічної діяльності з демонстрацією на науково-практичній конференції.

2. Реферат за темою і його захист.

3. Власні презентації і сайти. Наприклад, для ефективності підготовки і проведення масових заходів (зустрічей, зборів, обговорень тощо) студенти розробляють власну презентацію, де застосовують роздатковий та ілюстративний матеріал, який допомагає візуально представити думки та ідеї того, хто виступає. Використання технології мультимедіа (від лат. – multimedia – багато середовищ) дає студентові можливість перетворити комп'ютер на міні-відеостудію, електромузичний інструмент, диктофон для запису виступу, аудіо-комплекс або телевізійний приймач. За допомогою мультимедіа можна, наприклад, змонтувати фонограму соціальної реклами або створити відеофільм.

4. Випуск студентської газети за результатами проходження соціально-педагогічної практики, написання статей певної тематики з використанням комп'ютера.

5. Банк копії статей, наукових праць з теми, що зацікавила студента; нестандартне, більш раціональ-

не розв'язання завдання конкретної технології соціально-педагогічної діяльності.

6. Завдання конкретної технології соціально-педагогічної діяльності, складені самим студентом.

7. Дипломи, нагороди і т. ін.

Подібним способом можуть проектуватися портфоліо з більшості навчальних дисциплін спеціалізації. Включається все, що може бути свідченням зусиль, досягнень і прогресу в навчанні даного студента за програмою і поза нею в певному навчальному курсі. Кожен елемент портфоліо повинен датуватися. При оформленні прикінцевого варіанту в навчальне портфоліо включають супровідний лист «власника» з описом мети, призначення і стислою описом, зміст портфоліо з перерахуванням його основних елементів, самооаналіз і погляд у майбутнє.

Далі викладачем здійснюється відсотковий розподіл загальної оцінки за окремими категоріями і конкретними елементами всередині кожної категорії. Зразковий розподіл загальної оцінки виглядав у такий спосіб: обов'язкова категорія - 40%, пошукова - 30%, ситуативна -15%, описова - 10%, зовнішня - 5%.

Приклад. Технологія “Педагогічна майстерня”

Основна ідея «майстерні» полягає, по-перше, в інтеріоризації знання через особистий досвід студента, що припускає самостійне «відкриття» цього знання через дослідження його генезису і структури, і, по-друге, у переконаності, що всі студенти здатні будувати своє знання самостійно в спільному пошуку, який продуманий й організований майстром і спирається на низку принципів.

Сутність технології «Педагогічна майстерня»: спеціально організований педагогом-майстром простір, що розвиває, дозволяє студентам у колективному пошуку приходити до побудови («відкриття») знання, джерелом якого при традиційному навчанні є тільки викладач.

Приклад. Технологія “Навчальне проектування”

Проектування освітніх технологій передбачає не тільки оволодіння майбутнім соціальним педагогом теоретичними основами подібної діяльності, але в ході її рефлексивного аналізу припускає осмислення подібної практики для можливого навчання.

Приклад. Технологія “Колективна мислєдєльнєсть”

Стрижнем цієї технології є управління процесом засвоєння студентом культури, у ході якого розвиваються внутрішні потреби, здібності, свідомість.

Цілі, зміст, засоби розвитку визначаються викладачем і студентами спільно, з урахуванням їхніх інтересів і здібностей.

Технологія колективної мислєдєльнєсть складається із системи проблемних соціально-виховних ситуацій, кожна з яких поділяється на чотири основні такти: уведення в проблемну ситуацію, робота у творчих мікрогрупах, винос проблеми, що обговорюється, на потік, вихід на нову проблему.

Приклад. Технологія “Навчання як навчальне дослідження”

I рівень - відкриття нових явищ і процесів. Для цих досліджень ефективними є такі напрями пошуків: пошук аномалій, зміна умов явища, пошук нової функції відомого явища, комбінування відомих явищ, дроблення відомих явищ, аналогія.

II рівень - відкриття нових закономірностей може здійснюватися за допомогою таких прийомів:

1. Зіставлення відомих закономірностей і результатів практичних досліджень:

а) накопичення фактів, що суперечать відомій закономірності, доки нова закономірність не виявиться сама.

б) уведення гіпотези для пояснення утруднень, що виникають при поясненні результатів.

2. Висування гіпотези, що не суперечить відомій закономірності, проте такої, що значно розширює її.

3. Висування гіпотези шляхом переходу від відомого теоретичного положення до його протилежності.

4. Об'єднання відомих закономірностей і на підставі цього висування нової проблеми.

Використання у системі підготовки соціальних педагогів означених освітніх технологій предметно та особистісно-орієнтованого характеру були визначені істотні закономірності, що об'єднують описані вище технології.

1. І в навчальному дослідженні, і в «майстерні знань», і в колективній мислєдєльнєсть студенти з тією або іншою долею самостійності створюють новий продукт – чи то знання (суб'єктивно нові), чи то особистісні новоутворення (потреби, запити, здібності).

2. В означених технологіях студент виступає як повноцінний суб'єкт навчально-пізнавальної діяльності, тому що ця діяльність повноцінна за тими компонентами, через відсутність котрих інше навчання є, по суті, не продуктивною діяльністю. Ці компоненти - цілеполагання й рефлексія.

Етапи діяльності	Зміст діяльності
1. Підготовка <i>Визначення теми і цілей проекту</i>	Студенти: обговорення, пошук інформації Викладач: заява задуму, мотивація, допомога в постановці завдань
2. Планування: а) визначення джерел, засобів збору, аналізу інформації, а також засобів уявлення результатів б) визначення критеріїв оцінки результату і процесу	Студенти: формулюють завдання і складають план дій Викладач: коректує, дає пропозиції ідей, виказує пропозиції
3. Збір інформації (спостереження, робота з літературою, анкетування, інтерв'ю, експеримент і т. ін.)	Студенти: збирають інформацію Викладач: спостерігає, побічно керує діяльністю
4. Аналіз інформації, формулювання висновків	Студенти: аналізують інформацію Викладач: коректує, спостерігає, радить
5. Уявлення й оцінка (усний або письмовий звіт й оцінка результатів і процесу дослідження з заздалегідь визначених критеріїв)	Викладач і студенти беруть участь у колективному обговоренні, оцінюють зусилля, використані й невикористані можливості, творчий підхід, можливості для продовження, якості звіту й т. ін.

Отже, результати проведеного дослідження дали змогу дійти такого висновку, що освітній потенціал запропонованого навчально-експериментального курсу

«Моделювання освітніх технологій» визначається необхідністю вдосконалення практики вузівської підготовки майбутніх соціальних педагогів й освітніх

запитів останніх за рішенням конкретних проблем, пов'язаних з побудовою процесу навчання в умовах вибору освітніх альтернатив. Порівняльний аналіз ефективних технологій навчання дає підставу майбутньому соціальному педагогу свідомо вибирати й адаптувати певну технологію відповідно до конкретних умов соціально-педагогічної діяльності.

Подано до редакції 24.10.05

В статье раскрывается роль самовоспитания и самопознания в профессиональной деятельности социального педагога, анализируется методика саморегуляции социального педагога как условие конструирования собственных технологий обучения. Автором были определены психолого-педагогические условия подготовки будущих социальных педагогов к кон-

Перспективи подальшого напряму дослідження вбачаються у розробці цілісної дидактичної системи підготовки соціальних педагогів, що буде включати компоненти цілеполагання та відповідні технології самонавчання студентів.

РЕЗЮМЕ

струированию собственных образовательных технологий, факторы готовности будущих социальных педагогов к работе в условиях выбора содержательных и процессуальных образовательных альтернатив, изучены возможности подготовки к созданию технологий обучения в процессе обучения в вузе студентов – социальных педагогов.

SUMMARY

The article shows the role of self-education and self-investigation in professional activity of social teachers; describes the technique of self-regulation of a social teacher as a condition of designing original technologies of training. The author determines psychological and pedagogical conditions of training future social teachers to

designing educational technologies; specifies factors of their readiness to work in conditions of selecting substantial and remedial educational alternatives; describes some opportunities of training for creating educational technologies when teaching students.